

THE ROLE OF FAMILY ENTREPRENEURSHIP IN INCREASING THE STANDARD OF LIVING OF THE POPULATION

G.M.Shadieva

Annotation: the article reveals the role of family entrepreneurship in the development of society. This reveals the role in increasing Family Welfare, living standards and quality through family entrepreneurship, the role of family members in ensuring employment, the increase in tax revenues to the state, the importance of creating many new jobs based on the principle of reducing the poverty rate of the population and self-employment, which is one of the most relevant issues today.

Keywords: family, family entrepreneurship, well-being, quality of living, standard of living, self-employment, economy of the family economy, production, service.

Иқтисодиётни модернизациялаш, диверсификация қилиш ва инновацион омилларни жорий қилиш шароитида рақамли иқтисодиётнинг шаклланиши оила хўжалиги даромади мазмунини ва бу билан боғлиқ ҳолатларнинг тубдан ўзгаришига олиб келди. Бу ўзгаришлар қуйидагиларда намоён бўлмоқда: иқтисодий-ижтимоий ҳаётимизга янги иқтисодий категория - иш кучининг қиймати категорияси кириб келди; иш кучининг талаб ва таклиф асосида сотиладиган жойи – меҳнат бозори пайдо бўлди; иш кучига талаб ва таклифнинг ўзгариб туриши оқибатида мутлоқ ва нисбий ишсизлик пайдо бўлмоқда; аста-секинлик билан оила аъзолари, аҳоли ўзларини тадбиркорликни ривожлантириш асосида иш билан таъминлаш тамойилига ўтмоқда; оила даромади таркибида янги манбалар - мулкни ишлатиш ва тадбиркорлик фаолиятдан олинадиган даромадлар пайдо бўлди; мулкни ишлатишдан олинадиган даромадлар олдин фақат ижара ҳақидан иборат бўлган бўлса, эндиликда, дивидендлар, фоизлар, инвестиция даромади каби даромад турлари кириб келди.

Мазкур ҳолатлар жамиятнинг маълум даражада барқарорлигини таъминлаш билан бирга айрим муаммоларни ҳам келтириб чиқаради.

Бу муаммолар замирида оила хўжалиги даромадларининг табақаланиши, ишсизлик ва шунинг натижасида вужудга келадиган кам таъминланган, камбағал оилаларнинг пайдо бўлиш муаммоси ётади. Ушбу муаммоларни ҳал қилишнинг асосий йўли, бизнинг фикримизча, биринчи галда аҳолининг ижтимоий фаоллигини ошириш, ўзини-ўзи иш ва бошқа зарур неъматлар билан таъминлаш тамойилига ўтишнинг зарурлигини сингдириш бўлса, иккинчидан кишиларнинг ҳар қандай фаолиятини моддий жиҳатдан қизиқтириш механизмини жорий қилиш, рағбатлантиришнинг янги-янги усуларини ишлаб чиқишдан иборатдир. Бироқ, ушбу тадбирларнинг қонуний асосларини таъминлаш учун мамлакатимиз миқёсида, ҳукумат ва Олий Мажлиснинг қонунчилик палатаси даражасида ҳал бўлишни тақозо қилади.

Ҳозирги пайтда оила хўжалигининг инвестицияга қўйилган маблағларининг самарадорлигини ошириш йўллари ҳам ишлаб чиқилмоғи лозим. Буларга: лойиҳанинг муддатини узайтириш; лойиҳанинг дивиденд ставкасини кўпайтириш (камайтириш); пул тушумини (оқимини) кўпайтириш кабиларни киритиш мумкин. Аммо бу масалалар ҳам, оила хўжалигига мос ҳолда, етарли даражада ўрганилган эмас.

Рақамли иқтисодиётга ўтиш даврида ҳам инфляция жараёнлари ҳамон сақланиб қолмоқда. Буни инобатга олиб, оила хўжалиги мулки ва даромадини инфляция шароитида баҳолаш ва таҳлил қилишнинг методологик жиҳатлари ишлаб чиқилиши ҳам лозим бўлади. Оила хўжалиги даромадининг номинал ва реал ставкаларидан фойдаланиб, унинг инвестициядан оладиган даромадининг умумий ставкаси аниқланади. Бу эса, оила хўжалиги инвестициясининг бир йилдан кейинги инфляцияни инобатга олган ҳолдаги қийматини аниқлаш ва бунинг оила хўжалиги фаровонлигига таъсирини белгилаш имконини берди

<https://conferencea.org>JUNE 10th 2022

Оила хўжалиги иқтисодиётини, унинг фаровонликка таъсирини ўрганиш бўйича маълумотлар танқислиги сезилари даражада. Чунки Давлат статистика қўмитаси олиб бораётган тадқиқотлар ушбу муаммони тўлиқ ҳал қилмайди. Шу туфайли, уни фақат социологик тадқиқотлар ёрдамида амалга ошириш ва тўплаш мумкин. Бунинг учун эса анкета сўровларини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ. Бизнинг фикримизча, анкета сўровномасида қуйидаги кўрсаткичларнинг ўрин топмози лозимдир. Сўровнома уч қисмдан иборат бўлиши мумкин:

1. Оила тўғрисидаги умумий кўрсаткичлар.
2. Оила даромадлари таркиби.
3. Оила харажатлари таркиби.

Ҳар бир қисмида бирқанча кўрсаткичлар ифода этилади. Бизнинг фикримизча, илмий хулосалар чиқариш учун ушбу кўрсаткичлар бўйича тўпланган маълумотлар етарлича асос бўлади. Чунки, ушбу кўрсаткичлар асосида оила даромадлари ва харажатларини оилаларнинг умумий сони, унда ишлайдиганларнинг сони, ишламайдиганларнинг улуши каби белгилари билан таснифлаш мумкин. Ушбу маълумотлардан яна бир қанча янги нисбий кўрсаткичларни ҳам аниқлаш мумкин. Буларнинг ҳаммаси тегишли хулосалар чиқариш ва бошқарув қарорларини қабул қилиш учун асос бўлиб хизмат қилади.

Агарда, оила даромадлари ва харажатлари бўйича маълумотларни тўплашга оид бизнинг тавсияларимиз амалда қўлланилса, ўйлаймизки, мамлакатимиз оилаларининг даромадларини кўпайтириш, харажатларини оптималлаштириш бўйича тегишли бошқарув қарорларини қабул қилиш имконияти туғилади. Бу кўрсаткичлар рақамли иқтисодиёт шароитида ўта муҳимдир. Чунки, ҳар бир оиланинг фаровонлигини таъминлаш учун уларнинг имкониятларини ҳисобга олиб боришлари лозим. Бу ахборотлар-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда амалга оширилади.

Рақамли иқтисодиётнинг шаклланиши оила хўжалиги тадбиркоридан нафақат тадбиркорлик бўйича, балки иқтисодий ишларни юритиш бўйича ҳам ўта билимдонликни, зийракликни талаб қилади. Тадбиркорнинг иқтисодий билими кенг камровли бўлиши оила хўжалиги даромадига яна кўпроқ даромад келтиради, энг муҳими, мулкни янада кўпайтиради. Ундан ҳам муҳими, мулкнинг ҳажми мулкни ишлатиш орқали ошади. Бу эса, оила хўжалигининг, бутун аҳолининг, давлатнинг ҳам бойиши, иқтисодий қудратининг мустақамланиши учун асос бўлади.

Шу ўринда оила хўжалиги тадбиркорлиги тўғрисида ҳам айрим фикрларни айтишга тўғри келади. Чунки оила хўжалиги фаровонлиги ва оила хўжалигида бизнес тушунчалари аксарият ҳолларда бир хил тушунчалар сифатида қаралади. Бу борада иқтисодий адабиётлардаги фикрларнинг назарий таҳлиliga тўхталиб ўтирмасдан ўз қарашларимиз билан ўртоқлашмоқчимиз. Оила хўжалиги тадбиркорлигига тадбиркорлик тушунчасидан келиб чиқиб, уни фойда (даромад) келтиручи фаолият сифатида баҳолаш лозим. Агар шу назарияга асосланадиган бўлса, унга қуйидагича таъриф бериш мақсадга мувофиқ. **Оила хўжалиги тадбиркорлиги деганда маълум бир мулкка эгалик қилган ҳолда оилага даромад (фойда) келтирувчи ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш ва иш бажариш билан боғлиқ барча сотиладиган фаолиятлар мажмуи тушунилади.** Бунда кимнинг мулкига асосланиши унча аҳамияти йўқ, фақат оилага даромад (фойда) келтириши нуқтаи назаридан қаралади. Бу жараённинг аҳамияти фақат кўриб чиқилган масалалар билан чекланиб қолинмайди. Оила ёки уй хўжалигини юритиш, оила тадбиркорлиги билан шуғулланиш фақат оила фаровонлигини таъминлабгина қолмасдан, янги иш ўринларини очиш эвазига аҳолини иш билан таъминлайди, давлатни эса улардан олинадиган солиқлар эвазига бойитади, жамиятимизда тўкин-сочинликка эришилади. Оила хўжалигида ишлаб чиқариладиган маҳсулотлар нафақат ўзларининг эҳтиёжини қондиради, балки, мамлакат бозорини ҳам маҳсулотлар (ишлар, хизматлар) билан тўлдиради. Энг муҳими, унинг ижтимоий ва маънавий аҳамияти ҳам беқиёсдир, чунки оммани боқимандалик руҳиятидан холи қилади, ташаббускорликни ва интилувчанликни сингдиради ва таъминлайди

<https://confrencea.org>JUNE 10th 2022

Бу пировардида жамиятнинг, омманинг фаоллигини оширади, рақамли иқтисодиёт демократик тамойилларининг шаклланиш жараёнини тезлаштириш билан бирга камбағалликнинг қисқаришига ҳам олиб келади. Хулоса қилиб айтганда, оилавий тадбиркорлик аҳолининг қаровонлиги, яшаш даражаси ва сифатини ошириш билан бирга давлатимизнинг ҳам бой бўлишига, ишсизларнинг камайиши каби муҳим омилларнинг ўнгланишига олиб келади. Буларнинг ўзaro боғлиқлиги куйидаги расмда келтирилган (1-расм).

Расмдан кўриниб турибдики, оилавий тадбиркорликнинг жамиятдаги ўрни ва роли жуда катта. Муҳими оилавий тадбиркорлик билан шуғулланган оила аъзолари ёлланиб ишлаш, бировларга “қарамлик”дан холи бўлиб, ўз ихтиёри билан ишлаш имкониятига эга бўлади. Бу ўз навбатида ҳар бир кишининг такомиллашишига сабаб бўлади. Оилавий тадбиркорликни ривожлантириш орқали биринчи галда оила фаровонлиги, яшаш даражаси ва сифатини ошириш имкониятини яратади. Чунки оилавий тадбиркорлик билан шуғулланадиган оилалар шу соҳа бўйича маълум билимга эга бўлади, ҳаётга интилиш шаклланади, оила аъзолари бекорчилик балосидан қутилади. Буларнинг ҳаммаси оилага маълум миқдорда моддий неъмат олиб келиб фаровонлигини таъминлаш билан бирга оила аъзоларининг интеллектуал салоҳияти, шу орқали инсон капиталининг сифати, жамият олдидаги масъулиятлари ҳам ошади.

Оилавий тадбиркорликнинг жамият ҳаётига таъсири

Оила фаровонлиги, яшаш даражаси ва сифати ошади	Оила аъзолари бандлиги таъминланади	Давлатга солиқ тушуми кўпаяди	Аҳолининг камбағаллик даражаси камаёди	Ўзини ўзи иш билан таъминлаш тамойили асосида кўплаб янги иш ўринлари яратилади
---	-------------------------------------	-------------------------------	--	---

1-расм. Оилавий тадбиркорликнинг жамият ҳаётидаги ўрни

Иккинчидан, оила аъзоларининг бандлиги таъминланади. Оилада ишлаб чиқариш билан шуғулланадиган бўлса, ишлаб чиқарилган маҳсулотини сотиш, сақлаш каби хизматларни ҳам ўзлари қилади. Бунда нафақат ишлаб чиқариш сирларини, балки маркетинг, менежмент каби фанларни ҳам ўзлаштиришига тўғри келади. Дқмак оила аъзоларининг интеллектуал салоҳияти беихтиёр ошиб боради.

Учинчидан, давлатга солиқ тушуми кўпаяди. Тадбиркорлик билан шуғулланаётган ҳар бир оила даромадларидан (фойдасидан) маълум миқдорда солиқ тўлаб боради. Бу билан камбағал оилалар давлатга қарам бўлиб, ундан ёрдам кутиб яшаш эмас, балки тадбиркорлик билан давлатнинг бюджетини ҳам тўлдириб боради. Тўртинчидан, оилавий тадбиркорликни ривожлантириш эвазига аҳолининг камбағаллик даражаси камаёди. Энг аввало тадбиркорлик билан шуғулланган оилалар маълум даражада ўзларини ўзлари моддий неъматлар билан таъминлаш имкониятига эга бўлади. Шунинг билан бирга иш кўламини кенгайтириш эвазига атрофдагиларни ҳам иш билан таъминлаш имкониятига эга бўлади. Шу тариқа аҳолини камбағалликдан қутқариш имкониятларини яратади. Ҳозирги кунда бунга бир қанча мисолларни келтириш мумкин

<https://confrencea.org>JUNE 10th 2022

Бешинчидан, аҳоли ўзини ўзи иш билан таъминлаш тамойили асосида кўплаб янги иш ўринлари яратилади. Агар оила аъзоларида ишсизлар бўлса, улар давлат идораларида ишлашга вақтинчи имконият бўлмайди. Чунки барча штатлар банд. Худди шундай тадбиркорлар ҳам янги иш ўринларини яратмагунча тегишли штатлар билан фаолият кўрсатиб боради. Агар уларда иш жойининг бўшабини кутса ишсиз киши ишсизлигича қолаверади. Бундай шароитда мамлакатимизда ўзини ўзи иш билан таъминлаш тамойили бўйича фаолият кўрсатиш учун жуда катта имкониятлар яратилиб берилди.

Бундай аҳоли қатламидан ўзини ўзи иш билан банд қилганлар қатламини ташкил қилиш ҳақида масалани кўтарган эдик.

Ушбу тавсиямизга ҳамоҳанг ҳолда 2019 йил 5 мартда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «2019 йилда аҳоли бандлигини таъминлаш ва янги иш ўринларини ташкил этиш бўйича давлат буюртмаси тўғрисида» ПҚ-4227-сон қарорининг ижросини таъминлашга қаратилган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 9 июлда “Ўзини ўзи банд қилган фуқароларга вақтинчалик меҳнат гувоҳномаси бериш тартиби тўғрисида”ги 566-сонли қарори эълон қилинди. Ушбу қарорда ўзини ўзи банд қилиш ҳисобига ўзини меҳнат даромади билан таъминлайдиган шахсларнинг меҳнат фаолиятини тартибга солиш мақсад қилиб олинган эди. Бунга мувофиқ 2019 йил 1 сентябрдан бошлаб ўзини ўзи банд қилган фуқароларга вақтинчалик меҳнат гувоҳномалари, уларнинг эгаларига меҳнат стажини ҳисобга олиш ва рағбатлантирувчи имтиёزلардан фойдаланиш ҳуқуқи берилишини назарда тутадиган тартиб жорий қилиди.

Ҳозир Ўзбекистонда, 2020 йил 1 январь ҳолатига 33,90 млн. нафар аҳоли истиқомат қилмоқда. Мамлакатимизда ўртача оила аъзолари сони 5,1 нафар кишини ташкил қилади. У ҳолда, бизнинг ҳисоб-китоблар бўйича, оилалар сони республикаимизда 6,4 миллиондан зиётрокни ташкил қилади. Агар, ҳар бир оилалардан камида биттадан тадбиркор етишиб чиқадиган бўлса, мамлакатимиз бўйича яна 6,6 млн. қўшимча иш ўрни яратилади. Бу мамлакатимиз истеъмол бозорининг тўкин-сочинлигини таъминлайдиган муҳим омиллардан биридир. Агар, ҳар бир тадбиркор ўз оиласига бир йилда ўрта ҳисобда 10000,0 минг сўмдан фойда келтирса, бу оила фаровонлиги учун Республика бўйича 66000,0 млн. сўм қўшимча фойда келтиради. Уларнинг ўрта ҳисобда 30 фоизи давлат (маҳаллий) бюджетга солиқ ва бошқа тўловлар сифатида тушадиган бўлса, бюджетга яна 19800,0 млн. сўм қўшимча даромадни вужудга келтиради.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг пировард мақсади – одамларимизга, ҳар бир оилага муносиб турмуш шароитини яратиш беришдан иборатдир. Бу албатта, нақадар мураккаб ва масъулиятли вазифа. Бундай мақсадга эришиш учун фақат амалий тадбирларни амалга оширишгина етарли эмас. Ушбу соҳани чуқур тадқиқ қилиб, ҳар бир оиланинг фаровонлигини таъминлаш учун илмий асосланган тавсияларни ишлаб чиқишни ҳам тақозо қилади.

Бирок, иқтисодий модернизациялаш, диверсификация қилиш ва инновацион омилларни жорий қилиш, рақамли иқтисодийнинг шаклланиши бу муаммога янгидан ёндошишни талаб қилмоқда. Шу туфайли, ҳозирги пайтда, оила хўжалигининг иқтисодий муаммосига катта эътибор берилмоқда.

Адабиётлар рўйхати

1. Shodieva G. M., Pardaeva O. M. Problems of family entrepreneurship developing and increasing employment and income of the population and reducing poverty //Gwalior Management Academy. – Т. 23. – С. 210.
2. Bhadouria P. S. GWALIOR MANAGEMENT ACADEMY //WAY. – Т. 87.
3. Shadieva G. M., Kuvandikov S. O. "Mahallabay" approach to assessing the role of family entrepreneurship in regional development //Экономика: анализы и прогнозы. – 2021. – №. 3. – С. 122-126.MLA
4. Shadiyeva G. Opportunities to Develop Small Business and Family Entrepreneurship in Rural Areas //Academic Journal of Digital Economics and Stability. – 2021. – Т. 7. – С. 101-106.
5. Shodieva G. M. Problems of organizational and economic factors and service development in the improvement of family welfare (Doctoral dissertation, Dissertation for the degree of Doctor of Economics. Samarkand). – 2008